

Karol Miernik

ORCID: 0000-0003-3092-6894

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Działalność posłów Związku Ludowo-Narodowego z województwa kieleckiego na forum Sejmu Ustawodawczego (1919–1922)

**Activities of the People's National Union
Deputies from the Kielce Province
in the Legislative Sejm (1919–1922)**

Abstrakt

W styczniu 1919 roku w odrodzonej Rzeczypospolitej odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego. Efektem prac Sejmu było uchwalenie Konstytucji w marcu 1921 roku, a także wielu uchwał, m.in. w sprawie reformy rolnej. Największą pravicową siłą w Sejmie była Narodowa Demokracja, skupiona w Związku Ludowo-Narodowym (ZLN), który z klubu parlamentarnego przekształcił się w 1919 roku w partię polityczną. Celem artykułu jest opis i analiza udziału posłów ZLN, wybranych z obszaru województwa kieleckiego, w pracach Sejmu Ustawodawczego. Podstawę źródłową analizy stanowią przede wszystkim sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu. Omówiono sylwetki czterech parlamentarzystów, byli to: Konstanty Kowalewski, Franciszek Mazur, Witold Poklewski-Kozieł i Zygmunt Seyda. Reprezentowali oni różne klasy społeczne. Ich zaangażowanie w prace Konstytuancy było odmienne, ale wszyscy starali się solidarnie reprezentować

klub parlamentarny ZLN. Największą aktywnością wykazywał się Seyda, prawnik pochodzący z Wielkopolski.

Słowa kluczowe: Narodowa Demokracja, wybory, Sejm Ustawodawczy, województwo kieleckie

Abstract

In January 1919, elections to the Legislative Sejm were held in the reborn Poland. The result of the Sejm's work was the adoption of the Constitution in March 1921, as well as many resolutions, including: on land reform. The largest right-wing force in the Sejm was the National Democracy, gathered in the Popular National Union (ZLN), which transformed from a parliamentary club into a political party in 1919. The aim of the article is to describe and analyze the participation of ZLN deputies elected from the Kielce Voivodeship in the work of the Legislative Sejm. The source basis of the issue are stenographic reports from the sessions of the Sejm. The profiles of four parliamentarians are discussed: Konstanty Kowalewski, Franciszek Mazur, Witold Poklewski-Kozieł, and Zygmunt Seyda. They represented various social classes. Their engagement in the work of the Constituent Assembly varied, but all endeavored to represent the ZLN parliamentary club in solidarity. Seyda, a lawyer from Greater Poland, was the most active among them.

Keywords: National Democracy, elections, Legislative Sejm, Kielce Voivodeship

Ostatnie miesiące 1918 roku należą z pewnością do jednego z kilku najważniejszych momentów w dziejach Polski w XX stuleciu. Wraz z zakończeniem I wojny światowej nastąpiło oczekiwane przez pokolenia odrodzenie niepodległego bytu państwowego. Jednocześnie rozpoczął się okres żmudnej, długotrwałej pracy na rzecz budowania *de facto* od podstaw nowego państwa¹. Zarówno jego granice zewnętrzne i status międzynarodowy, jak również ustrój wewnętrzny stały wciąż pod znakiem zapytania. W takich okolicznościach doszło do zarządzenia w dniu 28 listopada 1918 roku przez rząd Jędrzeja Moraczewskiego wyborów

1 Trafnie podsumował ten moment dziejów wybitny polski prawnik, zwolennik Józefa Piłsudskiego, krytyczny wobec przebiegu prac Sejmu Ustawodawczego, pisząc: „Był to rok własnych trudów, wysiłków, poświęceń. Z nich miała odrodzić się Polska, która żyła przez 6 pokoleń tylko w umysłach najszlachetniejszych Polaków”. Walenty Miklaszewski, *Sejmowładztwo. Sejm Ustawodawczy 1919–1922 r.* (Warszawa: Nakładem Autora, 1931), 3.

do Sejmu Ustawodawczego. Była to doniosła i mająca długotrwałe konsekwencje decyzja, a to przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, następowało widoczne, ustrojowe przywrócenie ciągłości państwa polskiego poprzez nawiązanie do dawnych, przedrozbiorowych tradycji sejmu Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Drugim powodem była znacząca demokratyzacja życia politycznego. Oto bowiem po raz pierwszy w historii obywatele Polski mieli głosować w tzw. pięcioprzymiotnikowych wyborach, zaś czynne prawo wyborcze uzyskali wszyscy powyżej 21. roku życia – także kobiety. Gwarantowała to, uchwalona razem z zarządzeniem wyborów, ordynacja wyborcza. W związku z tym wszystkie siły polityczne stojące na gruncie państwowości polskiej przystąpiły do kampanii wyborczej – pierwszej walki o głosy wyborców w nowoczesnym systemie ustrojowym².

Celem niniejszego artykułu jest opis i analiza aktywności w Sejmie Ustawodawczym posłów Związku Ludowo-Narodowego (dalej: ZLN) – ugrupowania, które z prawicowego klubu parlamentarnego przekształciło się w ciągu 1919 roku w partię polityczną Narodowej Demokracji³. Punktem wyjścia będzie w związku z tym krótki przegląd wyników wyborów. Zakres terytorialny analizy dotyczy tych posłów, którym mandat powierzyli mieszkańcy województwa kieleckiego. Należy na wstępie wyjaśnić pewien anachronizm, dotyczący tak sformułowanego czasu i obszaru. Lata 1918–1922 to czas, kiedy dopiero się formowały rozmaite instytucje życia politycznego, w tym również szkielet administracyjny państwa. Wybory do Sejmu Ustawodawczego odbyły się w styczniu

-
- 2 Andrzej Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1975), 109–110; *idem*, *Historia sejmów polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczpospolita* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989), 11–15; *idem*, „Sejm jako czynnik integracji narodu i państwa”, w *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. Andrzej Zakrzewski (Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990), 18–23; Michał Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1969), 86; *Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego* (Dz.U. 1918 nr 18 poz. 46).
 - 3 Narodowa Demokracja (w historiografii nazywana także: endecja, narodowcy lub obóz narodowy) – jedna z trzech głównych sił politycznych (obok ludowców i socjalistów), jakie sformowały się na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku. Jej główną ideą była nadrzędność interesu narodowego, który rozmaicie definiowano. Endeckie partie polityczne to kolejno: Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe (1897–1919), Związek Ludowo-Narodowy (1919–1928) i Stronnictwo Narodowe (1928–1939); nadto mnogość organizacji o różnym profilu (zawodowym, terytorialnym, sportowym itp.), ściślej lub luźniej powiązanych z obozem narodowym. Z bogatej literatury przedmiotu do najważniejszych należą: Roman Wapiński, *Narodowa Demokracja 1893–1939. Ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980); Ewa Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000).

1919 roku, natomiast dekret o powołaniu władz II instancji, na mocy którego powstało województwo kieleckie, wydano dopiero w ponad pół roku później⁴. Opisując i analizując wynik wyborów, autor będzie się zatem poruszał w obrębie tych powiatów i tych okręgów wyborczych, które następnie stały się częścią składową wyżej wymienionego województwa. Bazę źródłową tekstu stanowią przede wszystkim materiały udostępniane przez Bibliotekę Sejmową (stenogramy z posiedzeń Sejmu, druki sejmowe oraz interpelacje poselskie). Istotnym uzupełnieniem jest także prasa z epoki oraz wspomnienia i pamiętniki.

Dotychczasowa historiografia nie podejmowała na szerszą skalę zagadnienia aktywności posłów Narodowej Demokracji w województwie kieleckim w dobie Sejmu Ustawodawczego. Zdawkowe informacje na ten temat można odnaleźć w opracowaniach, dotyczących życia politycznego w województwie kieleckim w okresie międzywojennym⁵. Nieco bliżej tematykę przybliżyły publikacje Tomasza Borowca, które jednakowoż koncentrują się na relacjach między endecją a duchowieństwem rzymskokatolickim diecezji kieleckiej⁶.

4 Nieco wcześniej, bo w lutym 1919 roku, uregulowano wstępnie organizację władz powiatowych; Ireneusz Ciosek, „Województwo kieleckie jako organ administracji państwowej II stopnia w latach 1919–1939”, w *Województwo kieleckie i świętokrzyskie w latach 1919–2009: bilans sukcesów i niepowodzeń*, red. Elżbieta Słabińska (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 2010), 13–14; *Dekret o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów Polski byłego zaboru rosyjskiego* (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 13 poz. 141); *Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji* (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 65 poz. 395).

5 Do tej stosunkowo licznej grupy opracowań można zaliczyć m.in.: Tomasz Pindra, „1918–1939”, w *Dzieje powiatu kieleckiego 1810–2008*, red. Jacek Wijaczka, Wojciech Saletra (Kielce: Wydawnictwo XYZ, 2009); Marek Przeniosło, „Wybory parlamentarne na Kielecczyźnie w okresie międzywojennym”, w *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe: z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, red. Jadwiga Muszyńska, Jacek Pielas (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego; Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008); Kazimierz Horbatowski, „Prawica narodowa w Zagłębiu Dąbrowskim 1918–1939”, w *Zagłębie Dąbrowskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939): praca zbiorowa*, red. Jan Walczak (Sosnowiec: Muzeum Miejskie 2005); Piotr Tusiński, *Postawy polityczne mieszkańców Radomia w latach 1918–1939* (Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 1996).

6 Tomasz Borowiec, „Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji kieleckiej wobec Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1928”, w *Duchowieństwo polskie w latach niepodległości 1918–1939 i w okresie II wojny światowej*, red. Jerzy Gapys, Mieczysław B. Markowski (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe – Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego, 2006); *idem*, „Udział duchowieństwa rzymskokatolickiego diecezji kieleckiej w kampaniach parlamentarnych Związku Ludowo-Narodowego z 1922 i 1928 roku”, *Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne* 6 (2017), 93–123.

Wybory do Sejmu Ustawodawczego

W momencie rozpisania wyborów do Sejmu Ustawodawczego oficjalnym ugrupowaniem politycznym endecji było nadal utworzone jeszcze pod koniec XIX stulecia w każdym z trzech zaborów, a teraz ujednoczone – Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe (dalej: SDN). Jeszcze w grudniu 1918 roku wystąpiło z programem politycznym, w którym działacze narodowi przedstawili swoją wizję przyszłego Sejmu, nazwanego „urządzącym”. Poza podkreśleniem, że obowiązkiem wszystkich uprawnionych jest wziąć udział w wyborach, zaprezentowali również własną koncepcję przyszłego ciała przedstawicielskiego, w którym „znaleźć się winny wszystkie wybitne umysły nasze i stać się on winien istotnym wyrazicielem woli i potrzeb narodu całego, a więc przede wszystkim mas ludowych”⁷. Podkreślanie interesu narodowego w świetle ideologii nacjonalistycznej nie budzi zdziwienia, natomiast zastanawiający jest tak silnie zaakcentowany problem „mas ludowych”, czyli – jak można przypuszczać – chłopów i proletariatu. Wynikało to głównie z ówczesnej sytuacji społeczno-ekonomicznej i jej przełożenia na życie polityczne. Trwająca wciąż rewolucja bolszewicka w Rosji, wrzenie rewolucyjne w Niemczech i na Węgrzech – to były wydarzenia, które nie mogły być bez wpływu na politykę w Polsce, w której również doszło do radykalizacji wielu grup społecznych i działalności rewolucyjnej. Wielka Wojna dokonała ogromnych przemian w strukturze społeczeństw europejskich, przyspieszyła proces trwającej przez całe XIX stulecie powolnej, wieloaspektowej (politycznej, gospodarczej, kulturowej) demokratyzacji w państwach Europy Zachodniej. W tej sytuacji działacze endeccy, stojąc w zdecydowanej większości na stanowisku demokracji parlamentarnej, musieli odwołać się do całego polskiego społeczeństwa (w tym do „mas ludowych”), jeżeli chcieli osiągnąć większość sejmową, która by wyłaniała rząd i skutecznie przeprowadzała projekty ustaw⁸.

SDN nie przystąpiło samodzielnie do wyborów. Działacze narodowi, dążąc do zbudowania polskiej większości parlamentarnej, przystąpili do organizowania szerszej koalicji centroprawicowej. Poniekąd była to kontynuacja współpracy, rozpoczętej jeszcze w czasie I wojny

7 *Deklaracja programowa Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego* (Warszawa: Druk F. Wyszynskiego i S-ki, 1918), 8–9.

8 Niekwestionowany przywódca obozu narodowego, Roman Dmowski, ze względów taktycznych starał się wówczas przeciwdziałać tendencjom do bezpośredniego uchwycenia władzy. Jerzy Terej, *Idee, mity realia. Szkice do dziejów Narodowej Demokracji* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971), 84–85; Wapiński, *Narodowa Demokracja*, 158–159.

światowej w ramach Międzypartyjnego Koła Politycznego⁹. W ten sposób 20 grudnia 1918 roku oficjalnie zawiązano Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych (dalej: NKWSD), do którego obok endecji przystąpiły Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji, Zjednoczenie Narodowe, Stronnictwo Odrodzenia Narodowego i Polska Partia Postępu. Pomimo prowadzonych negocjacji, nie udało się Komitetu rozszerzyć o ugrupowania centrowe: PSL „Piast” i Polskie Zjednoczenie Ludowe, które wystąpiły z samodzielnymi listami¹⁰.

Kampania wyborcza była krótka i – poza drugą połową stycznia – niezbyt intensywna, w każdym razie nie w takim stopniu, jak w późniejszych wyborach do Sejmu I kadencji w 1922 roku, kiedy sytuacja międzynarodowa, jak i wewnętrzna Rzeczypospolitej była już względnie ustabilizowana. Lider obozu narodowego, Roman Dmowski, przebywał w Paryżu, stojąc na czele Komitetu Narodowego Polskiego i przygotowując się do konferencji pokojowej w Wersalu. W ogóle elita endecji wówczas skupiała się przede wszystkim na polityce zagranicznej i sprawie ustalenia granic. Na korzyść narodowców z pewnością oddziałał fakt, że w kilkanaście dni przed wyborami doszło do zmiany rządu – socjalistę Moraczewskiego zastąpił bardziej dlań akceptowalny Ignacy Paderewski¹¹.

Powszechne prawo wyborcze, dające możliwość wpływania na skład przyszłego Sejmu szerokim masom społeczeństwa, budziło u niektórych działaczy endeckich zrozumięte obawy. Wynikały one przede wszystkim z faktu, że nieorientujący się w zawiłościach życia politycznego ogół ludności będzie mógł zostać łatwo zmanipulowany przez zręcznych i cieszących się popularnością agitatorów partyjnych. Juliusz Zdanowski,

9 Międzypartyjne Koło Polityczne, założone jesienią 1915 roku, było platformą współdziałania tych polskich sił politycznych, które w ówczesnej sytuacji międzynarodowej opowiadały się za orientacją prorosyjską, tj. projektem zjednoczenia ziem polskich pod berłem Romanowów i nadania tym ziemiom szerokiego zakresu autonomii. W skład Koła wchodziło Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe, Stronnictwo Polityki Realnej i kilka pomniejszych organizacji, a także działacze bezpartyjni. Czesław Kozłowski, *Działalność polityczna Koła Międzypartyjnego w latach 1915–1918* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1967), 67–68.

10 Wapiński, *Narodowa Demokracja*, 163–164; Maj, *Związek Ludowo-Narodowy*, 25–27. Zakres omawianej koalicji był zresztą różny, w zależności od uwarunkowań lokalnych i możliwości porozumienia się liderów poszczególnych stronnictw w terenie. Na przykład Narodowa Partia Robotnicza w okręgu wyborczym nr 29 (powiat będziński) wystawiła odrębną listę, podczas gdy w okręgu nr 32 (powiat radomski i kozienicki) połączyła siły z listą endecką.

11 Andrzej Ajnenkiel, *Od „rządów ludowych” do przewrotu majowego: zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1986), 48; Wapiński, *Narodowa Demokracja*, 161–162.

ziemianin z powiatu miechowskiego i późniejszy senator ZLN w parlamencie I kadencji, w grudniu 1918 roku pisał:

Wybory poruszyły do agitacji całe masy, które dotąd nie były na poziomie społecznego oddziaływania. Stały one wobec świata nieznanego jakby w ciemnicy, nie widzą, nie widziały nic i naraz słyszą tylko rzucane sobie hasła i obietnice. Ocenić wartość ludzi, od których one pochodzą – masy te nie są w stanie. Tym bardziej zdobyć się na jakąkolwiek dozę krytycyzmu¹².

Głosowanie w dniu 26 stycznia 1919 roku odbyło się w 33 okręgach dawnego Królestwa Polskiego oraz w 11 okręgach Galicji Zachodniej. Na terenie województwa kieleckiego (w kształcie, jaki ono przyjęło w sierpniu 1919 roku), znajdowało się 7 okręgów¹³. W sumie wybrano 296 posłów, w tym 226 na terenie dawnej Kongresówki. Kilkadziesiąt mandatów przyznano dawnym posłom ciał przedstawicielskich państw zaborczych (Rzeszy Niemieckiej oraz Austro-Węgier). W momencie rozpoczęcia obrad Sejm Ustawodawczy składał się z 340 posłów. Listy NKWSD uzyskały średnio około 40% głosów, przy czym w okręgach dawnego Królestwa było to 48%, zaś w okręgach dawnej Galicji Zachodniej – jedynie 16% głosów. W sformowanych klubach parlamentarnych endecja skupiła się w Związku Sejmowym Ludowo-Narodowym, który początkowo liczył 109 posłów¹⁴.

Na terenie poszczególnych powiatów województwa kieleckiego poparcie dla list narodowych okazało się niezwykle zróżnicowane, co przedstawia poniższa tabela.

12 *Dziennik Juliusza Zdanowskiego, T. II 15 X 1918 – 23 VI 1919*, red. Janusz Faryś, Tomasz Sikorski, Henryk Walczak, Adam Wątor (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego Minerwa, 2013), 116. Zdanowski, według swej własnej relacji, uczestniczył w procesie układania listy kandydatów na posłów do Sejmu Ustawodawczego w okręgu nr 26 (Kielce–Jędrzejów–Włoszczowa) w dniu 12 stycznia 1919 roku zanotował bowiem: „udało mi się przypadkiem wprowadzić na dobre miejsce kandydaturę Zygmunta Seydy”. Seyda został umieszczony na trzecim miejscu na liście jako kandydat środowisk drobnomieszczańskich; dwa pierwsze miejsca przypadły dla kandydatów włościańskich: Walentego Równickiego i Dominika Tutaja; *ibidem*, 126; „Wybory do Sejmu Ustawodawczego”, *Gazeta Kielecka*, nr 18 (23.01.1919): 1.

13 Były to następujące okręgi: nr 24 (powiaty opatowski, sandomierski i iłżecki), nr 25 (konecki i opoczyński), nr 26 (jędrzejowski, kielecki i włoszczowski), nr 27 (pińczowski i stopnicki), nr 28 (miechowski i olkuski), nr 29 (będziński), nr 30 (częstochowski, radomszczański i część wieluńskiego), nr 32 (kozienicki i radomski). Z okręgu nr 30 tylko powiat częstochowski znalazł się w województwie kieleckim – powiaty radomszczański i wieluński stały się częścią województwa łódzkiego.

14 Tadeusz Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku* (Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, 1920), 283–284; Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, 126.

Tabela 1. Wyniki Narodowego Komitetu Wyborczego Stronnictw Demokratycznych w wyborach do Sejmu Ustawodawczego w województwie kieleckim

Powiat	Oddanych głosów ważnych ogółem	Oddanych głosów ważnych na NKWSD	Wynik listy NKWSD wyrażony w procentach
będziński	106 250	42 447	39,95
częstochowski ¹⁵	87 548	61 363	70,09
iżdecki	28 919	7 686	26,43
jędrzejowski	39 315	7 394	18,81
kielecki	65 100	42 400	65,13
konecki	43 500	18 716	43,02
kozienicki	37 980	21 762	57,30
miechowski	58 785	Nie zarejestrowano komitetu	0
olkuski	50 852	Nie zarejestrowano komitetu	0
opatowski	49 209	10 499	21,33
opoczyński	48 677	41 385	85,02
pińczowski ¹⁶	50 869	Nie zarejestrowano komitetu	0
radomski ¹⁷	68 227	47 655	69,85
sandomierski	31 007	8 293	26,75
stopnicki	55 971	Nie zarejestrowano komitetu	0
włoszczowski	38 056	8 139	21,39
Suma	860 265	317 739	36,94

15 Lista prawicy w okręgu, obejmującym powiat częstochowski, przyjęła nazwę: Centralny (Narodowy) Komitet Wyborczy Robotniczo-Włościański. Wynikało to prawdopodobnie z faktu, że pod nazwą Narodowy Komitet Wyborczy zgłosiła się (zapewne wcześniej) jedna z list Związku Żydowskiego. *Statystyka wyborów* 54; „W sprawie wyborów”, *Goniec Częstochowski*, nr 19 (24.01.1919): 2.

16 W przypadku okręgu nr 27 (powiat pińczowski i stopnicki) występują znaczne rozbieżności w danych źródłowych; np. Blok Narodowy (lista nr 3) w *Statystyce* uwzględniony został jako część wspólnego bloku Związku Ludowcowego, wspólnie z PSL „Wyzwolenie”. Tymczasem w opracowaniu Tadeusza Rzepeckiego został policzony osobno jako głosy oddane na ZLN. *Statystyka* została opracowana przez fachowy zespół Głównego Urzędu Statystycznego i przedstawia bardziej szczegółowe dane, a przy tym została wydana później niż podręcznik Rzepeckiego, dlatego była dla autora podstawą obliczeń, zawartych w niniejszej tabeli.

17 Wystawiono dwie listy narodowe: wiejską nr 1 i miejską nr 3, „Obywatele Rodacy! Głosujcie na listy Narodowego Komitetu Wyborczego”, *Głos Radomski*, nr 16 (22.01.1919): 2.

Źródło: Obliczenia autora na podstawie: *Statystyka wyborów do Sejmu Ustawodawczego* (Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 1921), 44–55, 57.

Rezultat osiągnięty przez endecję w wyborach do Sejmu Ustawodawczego na terenie powiatów województwa kieleckiego był zbliżony do średniego wyniku na obszarze byłego Królestwa Polskiego. Szczególnie silnym poparciem prawica cieszyła się w tych powiatach, gdzie znajdowały się większe ośrodki miejskie. Wyjątek stanowił silnie zurbanizowany i uprzemysłowiony powiat będziński, będący bastionem wpływów Polskiej Partii Socjalistycznej i komunistów¹⁸. Natomiast w innych powiatach z dużymi ośrodkami miejskimi, NKWSD odnotowało korzystny wynik, tj. około 70% głosów w powiatach: częstochowskim i radomskim i ponad 65% głosów w powiecie kieleckim. Najwyższy wynik, wynoszący około 85% głosów, prawicowy blok zdobył w powiecie opoczyńskim. Z kolei najmniej głosów (niespełna 19%) endecja zebrała w powiecie jędrzejowskim, który był obszarem energicznej działalności ludowca Andrzeja Walerona¹⁹. Pod względem geografii wyborczej wyraźnie zatem zaznacza się przewaga prawicy w północnych powiatach województwa oraz w powiatach częstochowskim i kieleckim. Zważywszy na radykalizację nastrojów społecznych w Zagłębiu Dąbrowskim pod wpływem intensywnej aktywności socjalistów i komunistów, można uznać również rezultat wyborczy NKWSD w powiecie będzińskim za niemałe osiągnięcie.

Dwie były podstawowe przyczyny relatywnie korzystnego dla Narodowej Demokracji rezultatu głosowania. Pierwsza wynikała ze struktury społecznej i jej przełożenia na sympatie polityczne. Zamieszkujące w miastach drobnomieszczaństwo było jedną z podstawowych grup, wśród których prawica cieszyła się dużym poparciem. Trudno było o podobny wynik w powiatach typowo wiejskich, znacznie oddalonych od głównych siedzib politycznych struktur endecji, gdzie intensywną agitację prowadziły stronnictwa chłopskie: PSL „Piaś”, PSL „Wyzwolenie”, PSL „Lewica”

18 Józef Ławnik, *Działalność PPS w województwie kieleckim w latach 1918–1939*. Cz. 1: 1918–1930 (Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2003), 19–21; Jan Walczak, „Zagłębie Dąbrowskie w okresie budowy Polski Odrodzonej i walk o jej granice (listopad 1918–marzec 1921)”, w *Zagłębie Dąbrowskie*, 41.

19 Andrzej Waleron (1882–1969) – nauczyciel w szkołach wiejskich powiatu jędrzejowskiego, działacz PPS (1907–1915), PSL „Wyzwolenie” (1915–1926), Stronnictwa Chłopskiego (1926–1931) i Stronnictwa Ludowego (1931–1935), wielokrotny poseł na Sejm (1919–1935), po 1935 związał się z sanacją, po II wojnie światowej poseł na Sejm Ustawodawczy i członek Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego; *Biblioteka Sejmuwa. Parlamentarzyści polscy: Andrzej Waleron*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=015207&set_entry=000002&format=999 (dostęp: 25.10.2024).

i Chłopskie Stronnictwo Radykalne. Na tym tle wyróżnia się wysoki wynik prawicy w powiatach opoczyńskim, kozienickim i koneckim, co należy wiązać z oddziaływaniem ośrodka radomskiego. Nie równoważyły tych wpływów dość powszechne sympatie polityczne dla endecji wśród wielokrotnie mniej licznego ziemiaństwa. Toteż w dwóch typowo rolniczych okręgach nr 27 (powiat stopnicki i pińczowski) oraz nr 28 (powiat olkuski i miechowski) Narodowy Komitet Wyborczy nie zdołał nawet zarejestrować własnej listy kandydatów. Niezadowolający wynik osiągnął również w okręgu nr 24 (powiat opatowski, sandomierski i iłżecki), zdobywając tylko 2 z 9 możliwych do otrzymania mandatów poselskich. Można to zjawisko łączyć również z faktem oddziaływania na południowo-wschodnie kresy województwa kieleckiego silnego galijskiego ruchu ludowego²⁰. Drugą, wynikającą z pierwszej przyczyną takiego stanu rzeczy był fakt, że endecja swoje struktury partyjne rozbudowywała przede wszystkim w miastach. Dotarcie do oddalonych od większych ośrodków miejskich wiosek, często rozpalonych rewolucyjną agitacją stronnictw lewicowych, stanowiło trudny do rozwiązania problem, wymagało lat wytężonej pracy i zaangażowania wielu osób. W tym kontekście można i tak mówić o pewnym sukcesie endecji, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że początkowo ponad 30 posłów ZLN to włościanie²¹. Nigdy też w późniejszych dziejach politycznych międzywojennej Polski nie udało się obozowi narodowemu osiągnąć postulowanych wpływów wśród tej warstwy społecznej.

Analizując wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego, warto również zwrócić uwagę na frekwencję. W okręgu nr 27 (a więc tam, gdzie bezdyskusyjne zwycięstwo odniosło PSL „Wyzwolenie”) była rekordowo wysoka w skali całego obszaru dawnego Królestwa i wyniosła 87,57%, podczas gdy najniższą na terenie Kielecczyny i jednocześnie jedną z najniższych w dawnej Kongresówce odnotowano w okręgu nr 24 – było to zaledwie 64,04%. Frekwencja w skali 33 okręgów na terenie dawnej Kongresówki wynosiła 77,23%. Należy uznać ją za wysoką, ponieważ w historii wyborów parlamentarnych II Rzeczypospolitej tylko elekcja w 1928 roku cieszyła się wyższym (i to nieznacznie) udziałem obywateli w głosowaniu. Generalnie stosunek procentowy osób

20 W okręgach wyborczych Galicji Zachodniej PSL „Piast” i PSL „Lewica” odniosły zdecydowane zwycięstwo, zdobywając łącznie ponad 50% ogólnej liczby złożonych głosów. W okręgach wyborczych Królestwa, obok Kielecczyny, PSL „Wyzwolenie” zdobyło najwięcej głosów na Lubelszczyźnie. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, 120.

21 Wapiński, *Narodowa Demokracja*, 168; Zakrzewski, „Sejmy-kluby-posłowie”, w *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, 168–169.

Działalność posłów Związku Ludowo-Narodowego...

uprawnionych do tych, którzy wzięli udział w głosowaniu, na terenie omawianych 7 okręgów wyborczych nie odbiegał znacząco od ogólnej średniej.

Pozornie zdawać by się mogło, że endecja osiągnęła w wyborach do Sejmu Ustawodawczego zadowalający wynik. Listy NKWSD w interesujących nas 7 okręgach wyborczych zdobyły bowiem blisko połowę mandatów (29 na 60). Jak bardzo nietrwała okazała się jednak zawiązana na czas wyborczy koalicja, niech świadczy fakt, że w rok później, na początku 1920, już tylko zaledwie kilku z grupy 29 tych posłów było członkami Związku Ludowo-Narodowego, a więc bezpośrednio związanymi z Narodową Demokracją. Zjawisko to dobrze ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 2. Lista posłów wybranych do Sejmu Ustawodawczego z list narodowych w okręgach wyborczych województwa kieleckiego

Okręg wyborczy + liczba manda- tów w okręgu	Imię i nazwisko	Zawód	Przynależność klubowa
Nr 24 (opatowski, sandomierski, iżdecki) 9 mandatów	Józef Kwasek	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL
	Adam Cieśla	działacz spółdzielczy	ZLN, od 08.1919 NZL
	Michał Kucharczak	rolnik	PSL „Piast” (mandat unie- ważniony 06.1919)
Nr 25 (konecki, opoczyński) 6 mandatów	Antoni Mizera	rolnik	ZLN, 05–06.1919 PZL, od 07.1919 PSL „Piast”
	ks. Władysław Chrzanowski	duchowny	ZLN, od 07.1919 NChKR
	Tomasz Jakubowski	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL
	Witold Poklewski-Koziełł	ziemianin, hodowca koni	ZLN
Nr 26 (kielecki, jędrzejowski, włoszczowski) 8 mandatów	Konstanty Kowalewski	rolnik	ZLN
	Walenty Równicki	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL
	Dominik Tutaj	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL
	Zygmunt Seyda	prawnik	ZLN
Nr 29 (będziński) 9 mandatów	Franciszek Festerkiewicz	pracownik handlu	NZR (NKR)
	Jan Łakota	rolnik	PZL, od 1920 NZL
	Ignacy Krężel	rolnik	PZL
	Stefan Falkowski	lekarz	ZLN, od 08.1919 NZL, od 1922 ponownie ZLN
	Wojciech Idziak	górnik	ZLN, od 08.1919 NZL

Okręg wyborczy + liczba mandatów w okręgu	Imię i nazwisko	Zawód	Przynależność klubowa
Nr 30 (częstochowski, radomszczański) 9 mandatów	Jan Szyszkowski	rolnik	PZL, od 1920 NZL
	Antoni Piekarski	przemysłowiec	NZR, od 1920 NPR
	Jan Brodziak	rolnik	PZL, od 08.1920 NZL
	ks. Zygmunt Sędzimir	duchowny	PZL, od 1920 NZL
	Adolf Suligowski	prawnik	ZLN, nast. Zjedn. Mieszczańskie
	Józef Zagórski	nadmajster fabryczny	NZR
	Maria Moczydłowska	działaczka spółdzielcza	PZL, od 1920 NZL
Nr 32 (radomski, kozienicki) 7 mandatów	Franciszek Mazur	rolnik	ZLN
	Władysław Strzębalski	buchalter	NZR, nast. NPR
	Stefan Sołtyk	dyrektor Gimnazjum Żeńskiego	ZLN, od 08.1919 NZL, od 1922 ponownie ZLN
	ks. Kazimierz Sykulski	duchowny	ZLN, od 08.1919 NZL
	Michał Janeczek	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL, od 1922 PSL „Piast”
	Stanisław Gumowski	rolnik	ZLN, od 08.1919 NZL

Źródło: *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy*: bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b-0&clear_level=2 (dostęp 25.10.2024); *Skład osobowy Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 20 stycznia 1920 r.* (Druk Nr 1551); *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej. Skorowidz osobowy do sprawozdań Stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu, pos. 1 (10.II.1919) – pos. 342 (27.XI.1922)* (Warszawa: Kancelaria Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 1965); Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 159–180

Jak wynika z powyższej tabeli, przez cały okres funkcjonowania Sejmu Ustawodawczego członkami klubu parlamentarnego ZLN byli: Witold Poklewski-Kozieł, Konstanty Kowalewski, Franciszek Mazur i Zygmunt Seyda²². Dwaj pierwsi otrzymali mandat z okręgu nr 25 (powiat opoczyński i konecki). Seyda posłował z okręgu nr 26 (powiat kielecki, jędrzejowski i włoszczowski), zaś Mazur – z okręgu nr 32 (powiat radomski i kozienicki). W dalszej części artykułu autor będzie brał pod uwagę działalność tych jedynie posłów, którzy w trwającym w ciągu roku 1919 procesie transformacji ZLN z klubu sejmowego w typową partię

22 Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 283–284; *Skład osobowy*, 34.

polityczną²³ pozostali nadal w jej szeregach, a zatem w czasie całego okresu trwania prac Sejmu Ustawodawczego byli jednoznacznie i bez wątplenia związani ze środowiskiem Narodowej Demokracji. Pominęta zostanie natomiast ta grupa posłów, którzy wystąpili z ZLN w ciągu 1919 roku, ponieważ nawet jeżeli później znowu się znaleźli w jego szeregach i ideowo byli nadal bliscy koncepcjom endecji (do takich przypadków należeli np. Stefan Falkowski i Stefan Sołtyk), to w omawianym okresie formalnie związali się z innymi ugrupowaniami politycznymi.

Sylwetki posłów i ich prace w Sejmie Ustawodawczym

Sejm Ustawodawczy obradował przez prawie cztery lata. Pierwsze jego posiedzenie odbyło się 10 lutego 1919, a ostatnie – 27 listopada 1922 roku. W sumie pierwszy parlament II Rzeczypospolitej zebrał się na 342 posiedzeniach plenarnych. Ponadto zorganizował 23 stałe komisje sejmowe, zajmujące się pracą nad wieloma szczegółowymi zagadnieniami życia państwowego. Sejm nie posiadał naznaczonego z góry czasu funkcjonowania. Celem głównym parlamentu było jednak przygotowanie i uchwalenie Konstytucji i do tego czasu miał obradować²⁴.

Przekrój społeczny posłów był niezwykle zróżnicowany, co zresztą stanowiło zaletę Konstytuanty w tym znaczeniu, że można ich uznać za w miarę wierną reprezentację przekroju ogółu społeczeństwa polskiego²⁵.

23 Bezpośrednio po wyborach, w lutym 1919 roku, powstał klub parlamentarny pod egidą endecji, który przyjął nazwę Związek Sejmowy Ludowo-Narodowy. Prezesem klubu został przedstawiciel chadecji Wojciech Korfanty. Początkowo w jego skład wchodziły w przybliżeniu te same ugrupowania, co w skład NKWSD. W maju tego roku odbył się I Zjazd Związku, na którym byli nadal obecni przedstawiciele takich stronnictw, jak Polska Partia Postępowa czy Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji. Później nastąpił szereg rozłamów w klubie, wskutek czego ze 134 posłów w lipcu 1919 liczebność jego spadła do zaledwie 70 posłów w dwa miesiące później. W październiku 1919 zorganizowano II Zjazd Związku, po którym ostatecznie przybrał on formę jednolitej organizacyjnie partii politycznej obozu narodowo-demokratycznego. Wapiński, *Narodowa Demokracja*, 199–205; Maj, *Związek Ludowo-Narodowy*, 27–35; Adam Wątor, *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 1992), 20–21, 40–42, 45–46; Jerzy Kornaś, *Naród i państwo w myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego* (Kraków: Akademia Ekonomiczna, 1995), 14–20; Terej, *Idee, mity, realia*, 87–88, 96; Izabela Iwanowicz, „Zjazdy (kongresy) Związku-Ludowo-Narodowego w II Rzeczypospolitej”, *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 4 (2002), 215–222.

24 Ajnenkiel, *Historia sejmu*, 54–56; *idem*, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, 147, 174–176; Zakrzewski, *Sejmy-kluby-poslowie*, 184.

25 Sejm Ustawodawczy miał najwięcej posłów chłopskiego pochodzenia (39%) ze wszystkich parlamentów II Rzeczypospolitej. Ajnenkiel, *Historia sejmu*, 28–29, 89.

Tę niejednorodność dostrzeżemy również wśród przedstawicieli Narodowej Demokracji. Czterej wyżej wspomniani posłowie narodowo-demokratyczni różnili się pomiędzy sobą znacząco pod względem pochodzenia, wykształcenia i doświadczenia zawodowego. Odmienny był również ich wkład w prace Sejmu. Analiza stenogramów z jego posiedzeń, jak również innych form aktywności poselskiej (interpelacje, wnioski formalne) jednoznacznie prowadzi do konstatacji, że najbardziej zaangażowany w działalność parlamentarną Konstytuanty był poseł Zygmunt Seyda.

Był to człowiek niezwiązany w żaden sposób z Kielecczyzną. Pochodził z Wielkopolski, z rodziny znanej z aktywności społeczno-politycznej w ramach środowiska politycznego Narodowej Demokracji²⁶. Urodził się w 1876 roku w Poznaniu, zmarł w 1925 roku w Warszawie, podczas sprawowania mandatu posła na Sejm I kadencji (1922–1927). Był doktorem prawa, w momencie wyboru do Sejmu Ustawodawczego pełnił funkcję wiceprezesa Sądu Okręgowego w Lublinie. Wcześniej, w latach 1908–1918, posłował do Reichstagu, zdobywając pierwsze parlamentarne doświadczenie. W swoim życiu politycznym mocno zaangażował się w sprawy Wielkopolski i Górnego Śląska, będąc w 1918 roku członkiem Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, a następnie wiceministrem byłej dzielnicy pruskiej przy stryju Władysławie. Później pełnił funkcję wiceministra sprawiedliwości. Ponadto uczestniczył w działalności licznych stowarzyszeń, przede wszystkim związanych ze środowiskiem endeckim, jak np. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” czy Polska Macierz Szkolna. W Sejmie Ustawodawczym pracował w dwóch komisjach: Prawniczej oraz Regulaminowej i Nietykalkości Poselskiej. W pierwszej pełnił funkcję sekretarza, w drugiej – przewodniczącego, a później zastępcy przewodniczącego²⁷.

26 Stryj Zygmunta, Władysław Seyda (1863–1938), należał do grupy najbardziej prominentnych polityków endeckich. Posiadał także doświadczenie parlamentarne z Sejmu Rzeszy Niemieckiej. Był jednym z liderów powstania wielkopolskiego. Mandat do Sejmu Ustawodawczego zdobył z poznańskiego okręgu wyborczego (II), w wyborach, które w Wielkopolsce odbyły się 1 czerwca 1919 roku. Od 16 sierpnia do 9 grudnia 1919 roku piastował urząd kierownika Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej, następnie od 13 grudnia 1919 do 9 czerwca 1920 Ministra Byłej Dzielnicy Pruskiej. Brat Zygmunta, Marian (1879–1967), był również działaczem obozu narodowego, prawnikiem, członkiem Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu i posłem na Sejm Ustawodawczy z Wielkopolski. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 239, 243. *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Władysław Seyda*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=028540&set_entry=000002&format=999 (dostęp: 25.10.2024); *Marian Seyda*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=028540&set_entry=000003&format=999 (dostęp: 25.10.2024).

27 *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Zygmunt Seyda*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=028774&set_entry=000001&format=999 (dostęp: 25.10.2024);

Na forum Sejmu Ustawodawczego Zygmunt Seyda należał do grupy posłów, którzy często zabierali głos w toku dyskusji parlamentarnej, zwłaszcza w pierwszych miesiącach jego funkcjonowania. W pierwszej sesji sejmowej, tzn. od lutego do sierpnia 1919 roku, Seyda był najbardziej aktywnym posłem Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego i trzecim w skali całego parlamentu, po Hermanie Diamandzie i Ignacym Daszyńskim (Związek Polskich Posłów Socjalistycznych), wygłaszając w sumie 29 przemówień. W ciągu całego okresu działania Sejmu Ustawodawczego zabierał głos kilkadziesiąt razy na 41 posiedzeniach. Z racji swojego wykształcenia i doświadczenia zawodowego, większość jego wypowiedzi dotyczyły spraw związanych z procedowaniem projektów ustaw, zwłaszcza dotyczących zagadnień *stricto* prawniczych. Szesnaście przemówień Seyda wygłosił z tytułu odgrywania roli sprawozdawcy Komisji Regulaminowej i Nietykałności Poselskiej, gdzie rozpatrywano m.in. wnioski, dotyczące naruszenia nietykałności poselskiej, czy też wyrażenia przez Sejm zgody na wszczęcie postępowania karnego przeciw posłom. Często zabierał głos również jako referent Komisji Prawniczej, streszczając efekty jej działalności i prezentując stanowisko endecji²⁸. Nie sposób przedstawić tak bogatej działalności w ramach niniejszego artykułu; warto jednak przytoczyć kilka charakterystycznych przykładów.

Seyda miał, jak się zdaje, duży wkład w prace nad ustawą o nietykałności członków Sejmu Ustawodawczego. Sprawa wymagała doprecyzowania, ponieważ uchwalony przed rozpoczęciem pierwszego posiedzenia Sejmu dekret w przedmiocie nietykałności posłów był niewystarczająco precyzyjny i miał charakter prowizoryczny²⁹. Dyskusja nad nowym aktem prawnym w tej materii odbyła się na 28. posiedzeniu Sejmu w dniu 8 kwietnia 1919 roku. Głównym sprawozdawcą z ramienia Komisji Prawniczej był Herman Lieberman, poseł socjalistyczny, z którym Seyda wdał się w polemikę, prezentując stanowisko obozu narodowego i próbując przeforsować poprawkę do jednego z artykułów dyskutowanej regulacji prawnej. Ostatecznie wnoszona przezeń poprawka upadła i ustawa o nietykałności członków Sejmu Ustawodawczego została przegłosowana

Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 166; *Komisje Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 15 grudnia 1920 roku* (Druk nr 2390), 40; *Skorowidz*, s. 467. Wzmianka o pracy Zygmunta Seydy także w Komisjach: Wodnej i Spraw Zagranicznych, umieszczona w *Skorowidzu*, nie znajduje potwierdzenia w źródłach.

28 *Skorowidz*, 467–474; Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 276–278, 281.

29 Zbigniew Zaporowski, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1992), 14.

w pierwotnym brzmieniu, zaproponowanym przez Komisję Prawniczą. Nowa ustawa znacznie rozszerzała zakres immunitetu poselskiego³⁰.

Seyda przemawiał w sprawie wielu projektów ustaw, które miały na celu uporządkowanie systemu prawnego Rzeczypospolitej, dotąd funkcjonującego w dużej mierze na podstawie niejednolitego ustawodawstwa trzech państw zaborczych. Intrygującym przykładem może być dyskusja nad przepisami, dotyczącymi praw kobiet na terenie dawnego Królestwa Polskiego. Wniosek w tej sprawie Seyda, wraz z Gabrielą Balicką³¹ i innymi posłami ZLN, złożył w marcu 1919 roku. Kilka miesięcy później Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt ustawy, który po rozpatrzeniu przez Komisję Prawniczą trafił na forum obrad sejmowych w lipcu 1921 roku. Zygmunt Seyda jako sprawozdawca, opiniując rzeczony projekt, zwracał uwagę na potrzebę dostosowania prawa cywilnego do nowej sytuacji politycznej, w której kobiety zyskały równe prawa z mężczyznami, z prawami wyborczymi włącznie. Obowiązujący nadal Kodeks cywilny Królestwa Polskiego zawierał tymczasem „szereg przepisów przestarzałych, często wprost śmiesznie działających, a naruszających równouprawnienie kobiet” i „będących w sprzeczności z duchem czasu”³². Na dowód przytaczał Seyda szereg artykułów Kodeksu, wykluczających kobiety z takich czynności, jak np. bycie świadkiem przy sporządzaniu aktów stanu cywilnego czy zawieranie umów cywilnoprawnych. Dyskusja nad projektem ustawy była burzliwa; poseł Maksymilian Hartgłás z Klubu Tymczasowej Żydowskiej Rady Narodowej oraz posłanka Balicka zaproponowali dwie poprawki, które ostatecznie zostały odrzucone³³. Przyjęta ustawa stanowiła kolejny krok na drodze

30 *Ibidem*, 15; *Sprawozdanie stenograficzne z 28 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 8 kwietnia 1919 r.*, 52–53.

31 Gabriela Balicka z d. Iwanowska (1871–1962) – ziemianka z Podlasia, w 1893 zdobyła doktorat z chemii na Uniwersytecie w Genewie. Żona Zygmunta Balickiego (1858–1916), jednego z czołowych ideologów endecji i współzałożyciela Ligi Narodowej. Była jedną z 8 kobiet w Sejmie Ustawodawczym i Członkiem Zarządu ZLN, później także posłanką w Sejmie I, II i III kadencji. *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Gabriela Balicka*, bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=Balicka&find_code=WRD&adjacent=N&x=0&y=0 (dostęp: 25.10.2024); Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 136.

32 *Sprawozdanie stenograficzne z 239 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 1 lipca 1921 r.*, 8–9.

33 Poseł Hartgłás postulował usunięcie pkt 6 art. 414 Kodeksu, który stanowił, że opiekunami chrześcijan nie mogą być niechrześcijanie. Seyda, nie sprzeciwiając się zasadności tego pomysłu, proponował wszakże rozwiązanie tej sprawy odrębnym aktem prawnym. Co ciekawe, wypowiedział się również przeciwko poprawce Balickiej, reprezentującej ten sam klub poselski. Jej poprawka dotyczyła art. 337 Kodeksu i miała polegać na tym, aby w przypadku różnicy zdań między małżonkami w dziedzinie

ujednoczenia prawa cywilnego w państwie polskim i jednocześnie niwelowała ograniczenie kobiet w dziedzinie prawa cywilnego na obszarze dawnego Królestwa Polskiego³⁴.

Jedna z ciekawszych dyskusji parlamentarnych, w której wziął udział Seyda z tytułu prac w Komisji Regulaminowej, była związana z działalnością dwóch posłów lewicowych, którzy pod koniec 1918 roku zasłynęli jako przywódcy tzw. Republiki Tarnobrzeskiej³⁵: byli to Tomasz Dąbal i ks. Eugeniusz Okoń. Przeciwno pierwszemu z nich prokuratura skierowała w sumie 11 wniosków o zgodę Sejmu Ustawodawczego na wydanie go sądom. Stawiano mu zarzuty, powołując się na rozmaite artykuły Kodeksu Karnego, że podsycił nienawiść klasową i dąży do obalenia przemocą ustroju politycznego i społecznego Rzeczypospolitej. Trzy z tych wniosków stanęły na posiedzeniu Sejmu w dniu 18 listopada 1921 roku, referował je wówczas Seyda. Pierwszy z nich pochodził od prokuratury okręgowej w Warszawie. Według relacji Seydy, sprawa przedstawiała się następująco: 20 września 1921 w gmachu Teatru Powszechnego w Lesznie odbyło się spotkanie dotyczące wyborów do kas chorych. Dąbal zachęcał do głosowania na listę komunistyczną, ponadto „wzywał do dokonania rewolucji i przewrotu w Polsce” poprzez rozpędzenie rządu i Sejmu i ustanowienie rad delegatów robotniczych³⁶. Sam Dąbal został dwa dni wcześniej aresztowany, nie mógł zatem z mównicy sejmowej odnieść się do stawianych mu zarzutów. W obronie komunistycznego posła stanął jego klubowy kolega, Stanisław Łańcucki.

Na tym samym posiedzeniu Sejmu debatowano ponadto nad wydaniem ks. Eugeniusza Okonia, także na wniosek warszawskiej prokuratury. W tej sprawie referentem zajmującej się sprawą Komisji Regulaminowej był również poseł Seyda. Postawiono mianowicie lewicowemu duchownemu zarzut oszukania Józefa Wójcika przy organizowaniu dlań wyjazdu do Stanów Zjednoczonych w celach zarobkowych. Ksiądz Okoń, obecny na posiedzeniu, energicznie odpierał stawiane mu zarzuty (słynął skądinąd jako doskonały mówca, zarówno wiecowy, jak i parlamentarny).

władzy rodzicielskiej, przeważało zdanie matki, a nie – jak dotychczas – ojca. Seyda postulował tymczasem wprowadzenie w takiej sytuacji instytucji rady rodzinnej. *Ibidem*, 30–31.

34 *Ibidem*, 33–34.

35 Z literatury traktującej o posłach Dębala i Okoniu należy przede wszystkim wymienić: Eugeniusz Walczak, *Chłopskie Stronnictwo Radykalne 1918–1928* (Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego 2001); Henryk Cimek, *Tomasz Dąbal: 1890–1937* (Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1993).

36 *Sprawozdanie stenograficzne z 262 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 listopada 1921 r.*, 18–20.

Nie zdołał jednak przekonać o swojej niewinności zgromadzonych posłów, którzy, podobnie jak w przypadku Dąbala, przegłosowali wydanie go sądowi³⁷.

Kolejnym posłem, reprezentującym wyborców województwa kieleckiego z ramienia Narodowej Demokracji, był Konstanty Kowalewski. Urodził się we wsi Strzelce koło Sulejowa w 1873 roku, zmarł tamże w 1933. Pochodził z rodziny chłopskiej; w młodości zdobył zawód tkacza, w latach późniejszych prowadził własne gospodarstwo rolne. Z obozem narodowym był związany od początku jego istnienia, należąc jeszcze przed I wojną światową do Towarzystwa Oświaty Narodowej i Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. Ponadto angażował się w działalność licznych stowarzyszeń lokalnych, pisywał także do rozmaitych czasopism o profilu narodowym. W Związku Sejmowym Ludowo-Narodowym znalazł się w ścisłym kierownictwie klubu parlamentarnego, zajmując stanowisko jednego z czterech zastępców Prezesa Klubu, a następnie jednego z sześciu członków zarządu³⁸. Jednakże jego aktywność parlamentarną można ocenić jako przeciętną; dziesięć razy zabierał głos z mównicy sejmowej, ponadto był współautorem dwóch interpelacji. Należy jeszcze dodać, że brał udział w pracach dwóch komisji sejmowych: Odbudowy Kraju oraz Rolnej³⁹.

Wspomniane interpelacje dotyczyły problemów życia lokalnego, jakkolwiek niezwiązane były z terytorium województwa kieleckiego. Pierwsza, złożona na 19. posiedzeniu Sejmu w marcu 1919 roku, skierowana była do ministra zdrowia publicznego i zwracała uwagę na fatalny stan czystości na ulicach Krakowa. Druga, odczytana trzy miesiące później na 51. posiedzeniu, adresowana do ministra spraw wewnętrznych, dotyczyła sprawy ściśle osobistej, stanowiła bowiem swego rodzaju skargę na aroganckie zachowanie milicjanta, niejakiego Kwaśnickiego, wobec posła Kowalewskiego w bufecie kolejowym na stacji w Piotrkowie Trybunalskim, w nocy z 5 na 6 czerwca 1919 roku⁴⁰. Więcej uwagi warto poświęcić przemówieniom sejmowym posła Kowalewskiego.

37 *Ibidem*, 8–18.

38 *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Konsanty Kowalewski*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=025990&set_entry=000002&format=999 (dostęp: 25.10.2024); Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 163; *Sejm ustawodawczy. Sesja 1, Sprawozdanie z działalności posłów Sejmowego Związku Ludowo-Narodowego od 9-go lutego do 9-go kwietnia 1919 roku* (brak daty i miejsca wydania), 44. Umieszczenie w Zarządzie Klubu ZLN chłopa-rzemieślnika było zabiegiem nieprzypadkowym, mającym na celu demonstrację „wszechstanowego” charakteru ugrupowania.

39 *Komisje Sejmu*, 35; *Skorowidz*, 243–244.

40 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Prezydium Rady Ministrów (dalej: PRM), sygn. 3818/19, k. 6; sygn. 7231/19, k. 6; *Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu*

Pierwszy raz przemawiał na 7. posiedzeniu w dniu 26 lutego 1919 roku, ostatni – 22 listopada 1921, a więc na rok przed zamknięciem obrad Konstytuanty. Najwięcej, bo pięć przemówień, wygłosił w początkowym okresie prac Sejmu, w 1919 roku; w roku następnym zabierał głos tylko raz, zaś w 1921 – trzy razy. Połowa jego przemówień dotyczyła spraw gospodarczych. Jako debiutant znalazł się na sejmowej mównicy, zabierając głos w dyskusji nad wnioskiem nagłym swoich kolegów klubowych, Korfantego i Skarbka, w sprawie poboru do wojska. Odpowiadał na wątpliwości posła Jędrzeja Moraczewskiego (PPS), który swój sceptycyzm wobec proponowanego poboru uzasadniał w ten sposób, że w obecnej, fatalnej sytuacji gospodarczej kraju ogromne trudności będzie nastęrczać wyposażenie i wypłacenie żołdu zwiększonej liczbie powołanych. Zwracał również uwagę na zmęczenie społeczeństwa trwającą cztery lata wojną, wyrażając wątpliwości co do poboru aż sześciu roczników. Kowalewski wygłosił przemówienie, utrzymane w patetycznym, pełnym wzniosłych metafor tonie: „Obywatel – żołnierz polski ma honor walczyć dla Ojczyzny. Jego honor tam się kończy – na polu chwały!”. Twierdził, że poziom uświadomienia patriotycznego warstwy chłopskiej, której był reprezentantem, jest wysoki; że chłopci pragną za wszelką cenę bronić swojej ziemi, do której wykazują najgłębsze przywiązanie. Posłowie prawicy wielokrotnie przerywali mowę Kowalewskiego gromkimi brawami. Przemowę skończył słowami: „chłop nie pójdzie za niczym hasłem – nasze hasło to jest Bóg, wiara i Ojczyzna, i Niepodległość Polski”. Wypowiedź posła pożegnały „burzliwe brawa”⁴¹.

Bodaj najważniejsza sprawa, w jakiej przyszło Kowalewskiemu zabrać głos, dotyczyła dyskusji nad projektem ustawy o reformie rolnej latem 1919 roku⁴². Toczyła się przez wiele posiedzeń; na jednym z nich, w dniu 17 czerwca, liczba mówców przekroczyła 15 osób, w związku z czym Marszałek skorzystał z możliwości wyznaczenia mówców generalnych, którą przewidywał w art. 23 *Tymczasowy regulamin obrad Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej*. Na pierwszego z nich, z ramienia

Ustawodawczego z dnia 27 marca 1919, 1119; *Sprawozdanie stenograficzne z 51 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 czerwca 1919*, 2–3.

41 *Sprawozdanie stenograficzne z 7 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 26 lutego 1919 r.*, 265–266. Omawianą ustawę, wprowadzającą pobór 6 roczników (1896–1901) do służby wojskowej, przegłosowano na 11. posiedzeniu Sejmu w dniu 7 marca 1919.

42 Debata nad projektem ustawy o reformie rolnej w 1919 roku należała do jednej z najważniejszych i budzących największe emocje w Sejmie Ustawodawczym. Ajnenkiel, *Historia Sejmu*, 43. Obszernym i wartym uwagi, choć niewolnym od pewnych nadinterpretacji opracowaniem na ten temat, jest monografia Marcina Drewicza *Głęboka przemiana rewolucyjna: sejmowa debata nad reformą rolną w Polsce w 1919 roku: w 90. rocznicę* (Lublin: Wydawnictwo WERSET, 2009).

PSL „Wyzwolenie”, wybrano Jana Smołę, posła z okręgu nr 24 (powiaty sandomierski, opatowski i iłżecki). Na mówcę z Klubu ZLN Marszałek zaproponował posła Henryka Aleksandra Radziszewskiego; jednak Stanisław Głębiński (Prezes Klubu ZLN) wysunął w tym momencie w jego miejsce Kowalewskiego. Wydaje się, że była to przemyślana taktyka – chodziło o to, aby koncepcja endecji zyskała większą wiarygodność. W tym kontekście włościanin Kowalewski był lepszym rozwiązaniem niż wywodzący się z ziemiańskiego, herbowego rodu profesor uniwersytetu.

Prezentując stanowisko swojego środowiska politycznego wobec zagadnienia reformy rolnej, Kowalewski wychodził z założenia, że wszyscy są zgodni co do konieczności jej przeprowadzenia, a różnice sprowadzają się tylko do tego, w jaki sposób ją przeprowadzić⁴³. Na pierwszy plan wysuwał zagadnienie solidaryzmu klasowego i zachowania porządku społecznego, „żeby nie wstrząsnąć posadami tej ziemi i nie doprowadzić do ogłodzenia, bo poza rolnikami (...) są masy, setki tysięcy robotników fabrycznych i wszelkich innych bezrolnych. Musimy mieć ich też na uwadze, ażeby nigdzie nie było wielkiego wstrząśnienia, aby nie pozostali bez chleba”. Wyraźnie sprzeciwiał się również koncepcji upaństwowienia ziemi. Mowa posła Kowalewskiego była kilkakrotnie przerywana przez lewicową część parlamentu. Wspomniany już ks. Okoń oburzył się na przedstawienie przez Kowalewskiego radykalnych projektów reformy rolnej jako próby doprowadzenia chaosu, analogicznego do tego, który zapanował w Rosji Radzieckiej. Później wtrącano się w wypowiedź mówcy, zarzucając mu m.in., iż ten broni „obszarników”. Odnosząc się do tego zarzutu, Kowalewski powiedział: „Nie bronimy ich, ale bronimy Ojczyzny, ale nie chcemy zemsty”; słowa te spowodowały wrzawę na sali obrad. Kończąc, poseł podkreślił konieczność sprawiedliwego, spokojnego i rzeczowego przeprowadzenia reformy, zwracając uwagę na fakt, że jej konsekwencje będzie odczuwać wiele kolejnych pokoleń⁴⁴.

43 Demokratyczna ordynacja wyborcza rozpoczęła proces stopniowego osłabiania tradycyjnej pozycji ziemiaństwa i jego wpływów społeczno-politycznych. Sejmowa debata nad reformą rolną siłą rzeczy antagonizowała chłopów i ziemian ze względu na występujące rozbieżności interesów ekonomicznych. Środowisko ziemian, związanych z obozem narodowym, starało się te antagonizmy łagodzić, odwołując się do solidaryzmu klasowego; z drugiej strony podkreślali nienaruszalność własności prywatnej, odrzucając wszelkie radykalne pomysły, jak wywłaszczenie wielkiej własności bez odszkodowania itp. Bogusław Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie II Rzeczypospolitej* (Toruń: Adam Marszałek, 1999), 23–24; Marcin Łuczkowski, *Aktywność polityczno-społeczna ziemiaństwa województwa kieleckiego w latach 1918–1939* (Opoczno: Muzeum Regionalne, 2022), 108–109.

44 *Sprawozdanie stenograficzne z 262 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 17 czerwca 1919 r.*, 48–52.

W przemówieniach posła Kowalewskiego częstokroć była obecna obawa przed radykalizacją społeczną i „bolszewizacją” życia politycznego. Wątek antykomunistyczny pojawił się np. w wypowiedzi wygłoszonej w toku dyskusji w sprawie projektu ustawy o ściganiu przestępstw, zmierzających do przewrotu społecznego. Potrzebę wprowadzenia tego aktu prawnego, zaproponowanego przez ministra sprawiedliwości Bronisława Sobolewskiego, uzasadniano wprost koniecznością bardziej efektywnego przeciwdziałania agitacji komunistycznej. Już w pierwszym artykule ta intencja wybrzmiewała nad wyraz jasno:

Kto w zamiarze obalenia istniejącego w Rzeczypospolitej ustroju społecznego, celem wprowadzenia ustroju, opartego na wyłącznym panowaniu poszczególnych klas społecznych, dopuści się czynu gwałtownego (...) – ulegnie karze śmierci⁴⁵.

W dyskusji nad projektem ustawy ostrej krytyce poddali ją posłowie socjalistyczni: Lieberman i Bagiński, poseł żydowski Hartglas, a zwłaszcza przedstawiciel komunistów Łańcucki. Kowalewski, zabierając głos jako ostatni, twierdził, że tak surowe prawo jest niezbędne dla zachowania w państwie elementarnej praworządności. Nie omieszkał przy tym wtrącić wątku antybolszewickiego: „musimy dać tę ustawę, chociaż się ona nie podoba komunistom, choć się nie podoba Trockiemu i Łańcuckiemu z naszego Sejmu”⁴⁶. Projekt ustawy decyzją posłów odesłano do Komisji Prawniczej; ostatecznie nie została nigdy uchwalona⁴⁷.

Trzeci z kolei poseł ZLN z Kielecczyny, Witold Poklewski-Koziół, był przedstawicielem środowiska ziemiańskiego. Urodził się w 1883 roku w Mniszkowie w powiecie opoczyńskim, zmarł w 1934 roku w Warszawie. Jako właściciel majątku w rodzinnej miejscowości, był jednocześnie członkiem ziemiańskich organizacji rolniczych: Towarzystwa Rolniczego w Radomiu i Centralnego Towarzystwa Rolniczego. W tym ostatnim był członkiem sekcji chowu koni. Ponieważ zawodowo zajmował się hodowlą tych zwierząt, zagadnienia związane z tym sektorem życia gospodarczego były mu szczególnie bliskie, co znalazło odzwierciedlenie w jego, skądinąd skromnej, działalności parlamentarnej. Dysponował dużą wiedzą i doświadczeniem w tej dziedzinie. Jako poseł piastował funkcję członka

45 *Ustawa o ściganiu przestępstw, zmierzających do przewrotu społecznego* (zał. 1 do Druku Sejmowego nr 3090), 2.

46 *Sprawozdanie stenograficzne z 262 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 22 listopada 1921 r.*, 30.

47 Józef Koredczuk, „Zwalczanie działalności ugrupowań komunistycznych w polskim prawie karnym okresu międzywojennego”, *Acta Universitatis Wratislaviensis: Prawo*, CCCXIV (2012), 128.

komisji sejmowych: Administracyjnej oraz Demobilizacyjnej. Działalność Poklewskiego-Koziella na forum Sejmu Ustawodawczego ograniczyła się do czterech przemówień w trakcie dwóch posiedzeń w styczniu 1920 roku⁴⁸.

Punktem wyjścia była sprawa poboru koni do wojska pod koniec 1919 roku na potrzeby toczącej się wojny polsko-bolszewickiej. Podczas 109. posiedzenia Sejmu Poklewski-Koziell wystąpił jako referent Komisji Rolnej, która rozpatrzyła dwa wnioski nagłe. Pierwszy, autorstwa Poklewskiego, wzywał do zaniechania poboru klaczy na potrzeby wojskowe, i miał na celu zabezpieczenie dalszej hodowli⁴⁹. Drugi wniosek, autostwa posłów Jana Potoczka i Piotra Majchra z NZL, apelował o wypłacanie za zarekwirowane konie właścicielom wystarczających kwot, które by umożliwiały zakup innego konia⁵⁰. Poklewski-Koziell stwierdzał, że Komisja jest zgodna co do potrzeby rekwizycji na cele wojskowe, jakkolwiek traktując ją jako „zło konieczne”. Wskazywał na pewne napięcia, które w tej dziedzinie występowały pomiędzy Ministerstwem Spraw Wojskowych a Ministerstwem Rolnictwa. Później zresztą odniósł się do wypowiedzi ministra wojny, Leśniewskiego. Spór dotyczył m.in. wysokiej jakości klaczy, zakupionych za granicą, co do których Poklewski nalegał, aby w pewnej ilości zostały wyłączone ze służby w armii i przekazane do celów hodowlanych. Debata zakończyła się ponownym odesłaniem sprawy do Komisji Rolnej na wniosek posła Edwarda Dubanowicza⁵¹.

Komisja przygotowała po raz kolejny sprawozdanie, które omówiono na 113. posiedzeniu Sejmu w dniu 23 stycznia 1920 roku. Poklewski po raz kolejny streścił i doprecyzował wcześniej zaprezentowane stanowisko. Poparł wniesienie szeregu poprawek, wprowadzających m.in. zróżnicowanie rekompensaty za zabrane konie w zależności od regionu i od okresu, kiedy nastąpiła rekwizycja. Zwrócił też uwagę na problem spekulacji w handlu końmi, wzywając rząd do ukrócenia tego procederu. Po dyskusji poddano rezolucje Komisji Rolnej pod głosowanie. Zostały przyjęte w całości, łącznie z wnioskową przez Poklewskiego,

48 Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 163; *Komisje Sejmu*, 38; *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Witold Poklewski-Koziell*, bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=Poklewski&find_code=WRD&adjacent=N&x=0&y=0 (dostęp: 25.10.2024). Według *Skorowidzu* Poklewski był także członkiem komisji: Komunikacyjnej, Skarbowo-Budżetowej i Rolnej.

49 *Wniosek nagły posła Witolda Poklewskiego-Koziella i innych w sprawie wyłączenie klaczy przy poborze koni do wojska* (Druk nr 1031).

50 *Wniosek nagły posła Jana Potoczka, Piotra Majchra i tow. w sprawie poboru koni dla wojska i podniesienia cen za takowe* (Druk nr 1069).

51 *Sprawozdanie stenograficzne z 109 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 13 stycznia 1920 r.*, 7–14, 23–27.

zakazującą rekwizycji klaczy⁵². Omawiane wystąpienie zakończyło jego aktywność na forum Sejmu Ustawodawczego.

Ostatni z czterech posłów endeckich, Franciszek Mazur, podobnie jak Kowalewski był reprezentantem warstwy włościańskiej. Urodził się w 1871 roku w Makowie koło Radomia, zmarł w 1957. Służył w armii carskiej, uczestnicząc w wojnie rosyjsko-japońskiej oraz w czasie I wojny światowej, kiedy na 10 miesięcy trafił w ręce niemieckie jako jeńiec wojenny. W rodzinnej wiosce prowadził gospodarstwo rolne oraz był członkiem lokalnego kółka rolniczego. W Konstytuancie stał się członkiem Komisji Opieki Społecznej⁵³. Mazur należał do relatywnie licznej grupy posłów chłopskich, którzy nie przemówili nigdy z sejmowej mównicy⁵⁴. Jedyny przejaw jego aktywności parlamentarnej, jaki znajdujemy, to interpelacja złożona do ministra aprowizacji we wrześniu 1920 roku. Warto przybliżyć jej treść, ponieważ był to jednocześnie jedyny przejaw aktywności parlamentarnej posłów ZLN z woj. kieleckiego, odnoszący się ściśle do obszaru, który reprezentowali. Sprawa dotyczyła odstawiania zboża przez ludność rolniczą powiatu radomskiego do magazynu rządowego w Radomiu w ramach obowiązujących wówczas kontyngentów (trwała jeszcze wojna polsko-bolszewicka). Czas oczekiwania na odebranie kontyngentów był karygodny; ponoć nieraz trzeba było czekać kilka dni, co, jak sformułowano w interpelacji, „demoralizuje ludność i naraża ją na marnowanie drogiego czasu”. Mazur i jego towarzysze z ZLN zapytywali Ministra, czy sytuacja jest mu znana, czy wyciągnie konsekwencje służbowe wobec opieszłych urzędników oraz czy zapobiegnie powtarzaniu się tego rodzaju sytuacji w przyszłości. Interpelację odczytano na 168. posiedzeniu Sejmu w dniu 28 września 1920 roku⁵⁵.

Przybliżając skromną aktywność parlamentarną posła Mazura, należy jeszcze wspomnieć o jednym wydarzeniu. Mianowicie na 228. posiedzeniu Konstytuandy został, wraz z kolegą posłem Konstantym Kowalewskim i paru jeszcze innymi chłopskimi posłami swojego Klubu, wydany przez Sejm Sądowi Okręgowemu w Warszawie na skutek skargi, złożonej przez posła Jana Bryla z PSL „Piast”. Sprawę z ramienia Komisji Regulaminowej referował Władysław Grabski. Poseł Bryl zarzucał Mazurowi,

52 *Sprawozdanie stenograficzne z 113 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 20 stycznia 1920 r.*, 33–37, 40–41.

53 Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 179. *Biblioteka Sejmowa: Parlamentarzyści polscy: Franciszek Mazur*, bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=002485&set_entry=000003&format=999 (dostęp: 25.10.2024); *Komisje Sejmu*, 36; *Skorowidz*, 312.

54 Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej*, 270.

55 AAN, PRM, sygn. 18068/20, k. 5; *Sprawozdanie stenograficzne z 168. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 28 września 1920 r.*, 3.

Kowalewskiemu i innym włościańskim posłom ZLN, że został znieważony na piśmie artykułem, opublikowanym w „Gazecie Warszawskiej”. Rzec się działo latem 1920 roku i była fragmentem szerszego sporu politycznego pomiędzy endecją a ludowcami. Wspomniany artykuł stanowił odpowiedź na list otwarty premiera Wincentego Witosa, skierowany do chłopów. Był to moment, kiedy Witos próbował utworzyć rząd z szerokim zapleczem politycznym, wobec zbliżającego się zagrożenia bolszewickiego. W odpowiedzi chłopscy posłowie ZLN wystosowali list, atakujący Witosa m.in. za wdawanie się w porozumienie z socjalistami i za brak należytej reprezentacji chłopskiej w planowanym rządzie. W tymże liście padły zarzuty i epitety wobec wielu polityków, w tym wobec posła Bryła, iż „na wojnie dorobił się bogactwa”⁵⁶.

Zarysowana powyżej działalność posłów Związku Ludowo-Narodowego, wybranych z obszaru województwa kieleckiego, wymaga z pewnością dalszych badań historycznych. Na podstawie poddanego analizie materiału źródłowego można jednak podjąć próbę sformułowania kilku wniosków.

Po pierwsze, działalność posłów z województwa kieleckiego nie dotyczyła właściwie spraw lokalnych, związanych z okręgiem wyborczym, z którego ci posłowie zostali wybrani. Jest to istotna różnica w stosunku do specyfiki działalności posłów z PSL „Wyzwolenie”, którzy dużo miejsca na forum Sejmu poświęcali bołączkom mieszkańców swoich okręgów, głównie poprzez składanie licznych interpelacji⁵⁷.

Po drugie, wśród czterech zaprezentowanych sylwetek poselskich wyraźnie aktywnością wyróżniał się Zygmunt Seyda; jednocześnie należy pamiętać, że nie miał on właściwie związków ze swoim okręgiem wyborczym⁵⁸. Pewną aktywnością cechował się także Konstanty Kowalewski, który pełnił jednocześnie funkcje w kierownictwie Klubu Sejmowego ZLN. Posłowie Poklewski-Koziełł i Mazur wykazali najmniej inicjatywy w pracach Sejmu.

56 Pod artykułem, oprócz Mazura i Kowalewskiego, podpisało się jeszcze 7 posłów chłopskich ZLN: Szczepan Sawicki, Feliks Prągacz, Szczepan Bochenek, Michał Marek, Aleksander Żebrowski, Józef Orzechowski i Julian Szymborski. „Odpowiedź p. Witosowi”, *Gazeta Warszawska*, nr 181 (5.07.1920): 3; *Sprawozdanie stenograficzne z 228 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 5 maja 1921 r.*, 64–65.

57 Np. poseł Andrzej Waleron złożył w Sejmie Ustawodawczym 13 interpelacji, z których większość dotyczyła spraw lokalnych.

58 Warto wspomnieć, że w trakcie wyborów parlamentarnych jesienią 1922 roku Seyda, mimo że nie kandydował już z kieleckiej listy okręgowej, zaangażował się w lokalną kampanię wyborczą endecji, biorąc udział jako mówca na wiecach partyjnych w Łopusznie, Daleszycach i Kielcach; Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki Kielecki I, sygn. 419, k. 25, 32, 34.

Po trzecie, różnice w pochodzeniu społecznym między posłami znajdowały odzwierciedlenie w stylu i treści przemówień sejmowych. Wyraźnie zaznacza się prostota i ograniczona obszerność wypowiedzi chłopów Kowalewskiego w stosunku do bardziej elokwentnych i rozbudowanych przemówień inteligenta Seydy i ziemianina Koziół-Poklewskiego.

Po czwarte, posłowie endecji wybrani z obszaru województwa kieleckiego reprezentowali najczęściej solidarnie stanowisko swojego ugrupowania politycznego. Szczególnie ważna w tym kontekście była grupa posłów chłopskich, którzy mieli za zadanie promować „wszechstanowe” oblicze partii, tym samym wytrącając przeciwnikom politycznym argument o ZLN jako ugrupowaniu klas posiadających. Oczywiście nie mogło się to do końca udać; ludowcy czy socjaliści mogli po prostu stwierdzić, że chłopscy posłowie endecji zostali zmanipulowani przez zręcznych polityków obozu narodowego. Mimo to posiadanie w swoich szeregach takich posłów jak Kowalewski czy Mazur w wielu kwestiach, a zwłaszcza w trakcie debaty nad reformą rolną, było niewątpliwie dużym atutem Narodowych Demokratów.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych, Prezydium Rady Ministrów (1918–1939).
Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki Kielecki I (1918–1939).

Pozostałe źródła

Deklaracja programowa Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego (Warszawa: Druk F. Wyszynskiego i S-ki, 1918).
Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. 1918 nr 18 poz. 46.
Dekret o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów Polski byłego zaboru rosyjskiego, Dz.Pr.P.P. 1919 nr 13 poz. 141.
Dziennik Juliusza Zdanowskiego, T. II 15 X 1918 – 23 VI 1919, red. Janusz Faryś, Tomasz Sikorski, Henryk Walczak, Adam Wątor (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego Minerva, 2013).
Gazeta Kielecka, nr 18 (23.01.1919).
Gazeta Warszawska, nr 181 (5.07.1920).
Głos Radomski nr 16 (22.01.1919).
Goniec Częstochowski, nr 19 (24.01.1919).
Miklaszewski Walenty, *Sejmowładztwo. Sejm Ustawodawczy 1919–1922 r.* (Warszawa: Nakładem Autora, 1931).

Rzepecki Tadeusz, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku* (Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, 1920).

Statystyka wyborów do Sejmu Ustawodawczego (Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 1921).

Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji, Dz.Pr.P.P. 1919 nr 65 poz. 395.

Książki i monografie

Ajnenkiel Andrzej, *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczpospolita* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989).

Ajnenkiel Andrzej, *Od „rządów ludowych” do przewrotu majowego: zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1986).

Ajnenkiel Andrzej, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1975).

Cimek Henryk, *Tomasz Dąbal: 1890–1937* (Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1993).

Drewicz Marcin, *Głęboka przemiana rewolucyjna: sejmowa debata nad reformą rolną w Polsce w 1919 roku: w 90. rocznicę* (Lublin: Wydawnictwo WERSET, 2009).

Gałka Bogusław, *Ziemiaństwo w parlamencie II Rzeczypospolitej* (Toruń: Adam Marszałek, 1999).

Gapys Jerzy, Markowski Mieczysław Bolesław (red.), *Duchowieństwo polskie w latach niepodległości 1918–1939 i w okresie II wojny światowej* (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe – Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego, 2006).

Kornaś Jerzy, *Naród i państwo w myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego* (Kraków: Akademia Ekonomiczna, 1995).

Kozłowski Czesław, *Działalność polityczna Koła Międzypartyjnego w latach 1915–1918* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1967).

Ławnik Józef, *Działalność PPS w województwie kieleckim w latach 1918–1939. Cz. 1: 1918–1930* (Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2003).

Łuczowski Marcin, *Aktywność polityczno-społeczna ziemiaństwa województwa kieleckiego w latach 1918–1939* (Opoczno: Muzeum Regionalne, 2022).

Maj Ewa, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000).

Pielas Jacek, Muszyńska Jadwiga (red.), *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe: z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą* (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego; Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008).

Pietrzak Michał, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1969).

Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej. Skorowidz osobowy do sprawozdań Stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu, pos. 1 (10.II.1919) – pos. 342

Działalność posłów Związku Ludowo-Narodowego...

- (27.XI.1922) (Warszawa: Kancelaria Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 1965).
- Słabińska Elżbieta (red.), *Województwo kieleckie i świętokrzyskie w latach 1919–2009: bilans sukcesów i niepowodzeń* (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 2010).
- Terej Jerzy, *Idee, mity realia. Szkice do dziejów Narodowej Demokracji* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971).
- Tusiński Piotr, *Postawy polityczne mieszkańców Radomia w latach 1918–1939* (Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe, 1996).
- Walczak Eugeniusz, *Chłopskie Stronnictwo Radykalne 1918–1928* (Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2001).
- Walczak Jan (red.), *Zagłębie Dąbrowskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939): praca zbiorowa* (Sosnowiec: Muzeum Miejskie 2005).
- Wapiński Roman, *Narodowa Demokracja 1893–1939. Ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980).
- Wątor Adam, *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1992).
- Wijaczka Jacek, Saletra Wojciech (red.), *Dzieje powiatu kieleckiego 1810–2008* (Kielce: Wydawnictwo XYZ, 2009).
- Zakrzewski Andrzej (red.), *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej* (Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990).
- Zaporowski Zbigniew, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1992).

Czasopisma

- Borowiec Tomasz, „Udział duchowieństwa rzymskokatolickiego diecezji kieleckiej w kampaniach parlamentarnych Związku Ludowo-Narodowego z 1922 i 1928 roku”, *Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne* 6 (2017): 93–123.
- Iwanowicz Izabela, „Zjazdy (kongresy) Związku-Ludowo-Narodowego w II Rzeczypospolitej”, *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 4 (2002): 215–228.
- Koredczuk Józef, „Zwalczanie działalności ugrupowań komunistycznych w polskim prawie karnym okresu międzywojennego”, *Acta Universitatis Wratislaviensis: Prawo*, CCCXIV (2012): 119–140.

Netografia

- Biblioteka Sejmowa: Parlamentaria polskie 1919–2001: Sejm 1919–1939: Stenogramy, Druki sejmowe, Interpelacje, Regulaminy, Skorowidze do stenogramów*, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 (dostęp: 25.10.2024).
- Biblioteka Sejmowa. Parlamentarzyści polscy*, bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b-0&clear_level=2 (dostęp: 25.10.2024).

